

EPAILEAK

Iñaki Zumalde

On Jesusek eguneroko otoitzak bukatu zituen; brebiarioa itxi eta besaulkiaren bizkarraldean astunki etzan zen hasperen bat jaurtikiz bere betazalak naretzen zituen bitartean. Eguzkia ikuzor sartzen zen erdi irekita zegoen balkoitik. Kaletik zetorkion edozein zaratek: kisketots, kamioi baten dardara, reketeeen bota oinotsek, bere gogoetan haria galerazi eta estutasunez betetze zuen.

—“Nor ote da? —errepikatzen zuen. Niregana ote datoz? Noren txanda ote da gaur?... Jauna! Noiz bukatuko ote da hau?”

Bi egun zeramatzan hau burutik kendu ezinik. Gorri-separatisten azken kamioia desagertzen ikusi zuenetik, zenbait ordu igaro ziren matxinatuak agertu baino lehen. Kaleetan inor ikusten etzen orduak ziren, noizbehinka tiroren bat baino ez zen entzuten. Egonezinak bultzatuta, bizpahiru bider atera zen balkoira. Aurreko etxeko kristalen atzetik, aurpegi larriak eta aurpegi irribarretsuak ikusi zituen. Ez zen ausartu elizara joaten meza ematera. Halako batean, oinotsak entzun zituen eta errezeloz atera zen. Plazako eskinatik reketeeak agertzen hasi ziren ofizial bat aurretik zutela, pistola eskuan, hormari itsatsia, mesfidantzazko begiradak hara eta hona. Gero gehiago, eta gehiago...

Kanpaiak jo ta ke hasi ziren. Herriko karlistak kalera atera ziren, euren poza kantuz eta bibaz adieraziz. Balkoi eta leiho batzutan, Jan-goikoak jakin non gordeta egondako zintzilikari gorri-horiak agertu ziren bertako biztanleen pozaren adierazle. On Jesusek balkoitik *La Burdinesa* sumatu zuen reketee zikin eta bizardun batzuekin algara haundiz eta barrez. Euren txapel gorriek odola ziruditen alkondara eta prakakien lokats gainean. *La Burdinesa*-k ikusi egin zuen, harri dura keina egin eta berarengana zuzenduz, deihadar egin zuen: “Hil bitez se-

paratistak!”, “Biba España!” Taldeak barrez erantzun zion. Bihotza taupadaka hasi zitzaion eta barrura sartu zen bildurraren bildurrez. Frantzizkak, etxe aurreko lehen etxebizitzan bizi zenak, gortinaren os-
tetik begiratzen zion; bigarrenekoak, leihoaren ertzean erdi etzanda,
ironiaz so egiten zion, barrez.

Urduri mugitu zen besaulkian, adi-adi zaratak entzuten. Besoak gurutzatu zituen; sotanaren ertzak dirdira egiten zuen. Gertareak trumilka zetozkion oroimenera, larritasuna areagotuz. Kasimira gizagaixoa ikusten zuen bereganatzen, mahaiaren bestaldetik, aurpegia erauzia eta negarrez.

—“On Jesus, ene Jangoiokoa! Ba al dakizu zer gertatzen den?”

—Zer?

—Atzo gauean nere senarra atxilotu zuten. Gaur goizean, gozariarekin, atxilotuak dauden eskolara joan naiz eta Donostiara eraman dutela esan didate. Bildur naiz zerbait txarra gertatuko ote zaion. Zuk zerbait egingo duzu, ezta?

“Gizagaixoa! Zer egin nezakean nik?”

—Begira Kasimira, nik, nik... ezin dut ezertxo ere egin. Ondotxo dakizu ni nor naizen. Hobe egingo duzu On Luisengana joaten bazara; beharbada harek zerbait egin lezake, euren taldekoa denez.

“Zerbait... Ehorzlearen emaztea etorri zait eguerdian”.

—Ikaragarria da, ikaragarria... ezin dut sinestu... Gaur goizeko bostetan nere senarraren bila etorri dira. Zortziretan itzuli denean erdi hilik zegoen, bildurrez eta nekearen nekez; bost ehortzi behar izan ditu, bost!... Antton, Zategiko Txomin, Kasimiraren senarra, Otxoa eta Etxezarretako Luis.

“Goizaldera tiro batzuk entzun ditut, baina burrukaldiren bat izango zela uste izan dut”.

Kamioi bat igaro zen, ibili ezinda, bikote batek jota bat abesten zuelarik. “Antton gizagaixoa! Nork esan zer gertatu behar zitzaion, orain dela lau egun ni ikustera etorri zenean”.

—On Jesus, alde egin dezazula aholkatzera natorkizu. Gaur alde-gitea aginduko dute; matxinatuak urbil daude eta ez dago ezer egiterik geldierazteko.

Uste dut zu ere joango zarela, ezta?

—Bai zera!

—Eta, zergatik ez?

—Nire adinean ez dut uste ezer egingo didatenik. Gainera, ni ez naiz inoiz kargudun izan. Nire adinean... zer egingo nuke nik hortik zehar! Hil egingo nintzateke. Bestalde, ezin dut nire famelia utzi, nire etxea.

—Eta nire eliztarrak utz ditzadan nahi duzu? Zuk ezer egin ez baduzu, gutxiago nik. Zu bezala ideia baten jabe izan, besterik ez.

—Baina... ez al dakizu?

—Jakin, zer?

—Baina... benetan ez al dakizu ezer?

—...

—Zure aita Bilbora eraman dute.

—Nola! Bilbora?

—Bai, badakizu karlistatzat atxilotu zutela. Ba... gaur goizean nire dendan egon den zure herriko batek esan didanez, atxilotu guztiak Bilbora eraman bide dituzte, bahiturik, reketeez, sartzen direnean, ezer egin ez dezaten. Eta... badakizu zernolako gauzak egiten dituzten, diotenez: atxilotu eta afusilatzeke zerrendak dituztela, bahitzeko; emakumei ilea mozten dietela, errezinolioa ematen dutela... eta gainera moruak datozte. Nik ez dakit dena egia izango den, baina hala badiote...

—Badakizu zenbait gezur argitaratzen duten egunkarietan; dena sinestuko bagenu... hori propaganda da.

—Bai, bai, hori propaganda bada ere zuk alde egin behar duzu. Bilbon zerbait egin ahalgo duzu zure aitaren alde. Zuk guretarren artean eragin haundiko lagunak dituzu...

“Antton gizagaixoa! Ez zekien asko zernolako bukaera izango zuen. Zer gertatu ote zaio nire aitari. Zer egin du ba berak! Ideia bat izan... Anttonek bezala. Honek ez du zentzurik... sinestezina! Zerbait egingo al diote? Agian... Ez, ezin liteke!”

Begiak ireki zituen. Bere mahai gaineko gurutze haundia begiz zulatu zuen. Erdi zutiturik, eskuak gurutzatu eta brebiarioaren gainean ezarri zituen.

—Jauna, gorrotoak lasai ditezela,...

Bi kisketotsek arnasik gabe utzi zuten. Bihotzeko taupadak area-gotu egin zitzaizkion. Neskame zaharra eskailerak jeisten entzun zuen. Berbotsa. Oinotsak, baldar eta geldoak, urreratzen zetozen. Zenbait mailek kirrika egiten zuten.

—Orain erdian dago... azkenurrenean...

Atea jo zuten.

—Aurrera —esan zuen ia ahotsik gabe.

—On Jesus, —emakume errukiorrak ez zuen asmatzen hitz egiten
—Rekete bat zu ikusi nahian dago.

Ahalegin haundiz jeiki eta jeitsi egin zen.

—Arratsalde on, jauna, —sarjentoak atseginez agurtu zuen; bizkar gainera erortzen zitzaion borla hori haundi batez apaindutako txapel gorrian entortxatu berde bat ikus zitekeen, hari beltzez gurutzatuta.

—Komandantearen aginduz ea berarengana joango zaren, mesedez.

—Bereala?

—Bai, lehenbailehen.

Teja hartzera igo zuen.

“Zertarako behar ote nau? Hau bakarrik dator eta armarik gabe; ez dut uste atxilotuko nauenik. Jakina! nire sotana... Baina... agian besteak bezala atxilotzeko bildur dira. Nire duintasuna... Atxilotua?... Ez dira ausartuko, ez...”

Bikotea elkarri hitzik esan gabe zihoan. Jendeak atzera begiratzen zuen ikusteko. Denek zekiten On Jesusen sinpatiak joan zirenekiko. Bere adorea onegia ez zen arren, botikaria ikusi ahal izan zuen, besoak gurutzatuta kalea ikusmiratzen eta bapatean barrura bizkor sartzen; notarioaren irriparre disimulatua, besopean kartera zuela etxetik ateratzen; zenbait oinezkoren begirada ilun eta susmaria, norbaitzuk agurtu zutelarik. Bost arku eta hamarri izugarri bat zuen udaletxearen aurrean, rekete taldeak munizio kaxez eta ametrailadorez mandoen bizkarrak zamatzen ziharduten.

Arkupeko ate nagusiko reketeak agurtu egin zituen. Sarjentoak lehen pisuko ate bat jo zuen.

—Aurrera.

—Segi aurrera —esan zion sarjentoak atea irekiz.

Areto txikia komandantearen lan gela bihurtu zuten. Honek, jarrita zegoen lehendakariaren besaulkitik jeiki eta esertzeko esan zion, atsegintasun lehorrez. Berriz jarri zen eta mahi gaineko paperak bere lekuan jartzeari ekin zion.

Aurpegia makurtuta, bekoki zabala, atzera orraztutako ile gaztainakolore urrian sarrera sakonak; ezpain mehedun aho gainean sudur motza, ezpainak estututa; betazpi sakonetan betazal jausiak. Bigarrenez ikusten zuen. Matxinatuak sartu zireneko arratsaldean, Te Deumean, ezin izan zuen haren irudi txaparrotik begiak aldendu. Morroi arrunta lehen itxura batean; baina bizpahiru hitz berarekin gurutzatu ondoren, bildurtzen zintuen morroia. Inoiz ez zuen aurrez-aurre begiratzen; bere bi betazal naretuak leizeak gordetzen zituzten bi estalki ziruditen. “Nondik atera ote da hau?” galdetzen zuen behin eta berriz. Uhaleriak papar zabaldun alkondara kakia gurutzatzen zuen, urrez brodaturiko zortzi puntako izar bat ezkerreko sakelaren gainean, Pilargo Ama Birjinnaren medaloia bat zintzilik zuela hori-gorri arrosotoiarekin.

Paperak ordenatzeari utzi gabe, ahots lasai eta ixilez, begirada jaso gabe, zera esan zuen:

—Atxilotu bati laguntza eskain diezaiozun deitu dizut. Zure kide On Luis arduratu da orain arte eginkizun hauetaz, baina lana banatzea egokitzen jo du.

—Bai, bai, oso ondo deritzot. Zure esanetara nago.

—Ba hori da dena. Sarjento!

Berehala agertu zen.

—Lagundu jaunari.

Komandantea agurtu eta sarjentoari jarraitu zion. Eskailerak igotzean arinago sentitu zen, lasaiago, pisu astun bat kendu izan baliote bezala.

—Heldu gara, jauna.

—Eta... nor da hori?

—Zelatari bat. —atea ireki zuen— Zerbait nahi baduzu eskaileran nago.

Atea itxi eta abadea ate atzean geratu zen; “zelatariari” harriduraz begiratzen zion. Itxuraz berrogei urteko artzai bat zen; mehe eta garaia; aurpegi luzea, zenbait egunetako bizarrak. Begi haundiak, begirada tolesgabea, krakoa sudurra, azal gogortua eta beltzarana.

Praka mahoiak soinean, alkondara ere mahoizkoa eta gerrontze beltza; txapel haundi eta kolorge batek estaltzen zion burua; abarkak oinetan.

“Aurpegi hau ezagutzen dut... Zelataria?... morroi iluna, bi aurpegi, faltukeria... Ah bai! Bazko egunean hitzegin nuen berarekin; gaztak ohostu zizkieten txangolari haien berri eman zidan... bai zera! Hau ezin da zelatari izan. Gaizki informatuta daude”.

Ikusialaz bat jeiki egin zen eta agurtu egin zuen.

—Arratsalde on, jauna.

—Eseri zaitez, eseri eta jantzi txapela.

Elkar begiratu zuten. Honetan, bere eginbeharra bururatu zitzaion eta larritu egin zen.

—Eta...? Zer dela eta ekarri zaituzte hona?

—Ba... ez dakit. Hori diot nik ere. Nere ardiak zaintzen niharduen Adarran. Gaur goizean karlista batzuk etorri dira eta hona ekarri naute.

—Baina zerbait esango zizuten.

—Bai, zera esan didate, nik gorriei Nafarroan zer gertatzen zen esaten niela. Baina nik ez dakit ezer horretaz; badira bi hilabete baino gehiago han egon ez naizela, iskanbilak hasi zirenetik. Nik nere ardiak zaindu izan ditut, besterik ez.

Ohetxoan jezarri zen, artzaiaren alboan. Honek zerbait jakin guran begiratzen zion. Zigarro pakete bat atera eta bat eskaini zion, begiratu ere egin gaben. Bere zigarroa egiten ari zen bitartean begirada lurrean galdu zen; solairu arrunt bat lokats eta hautsez beteta, hainbat pospoluz, zigarrokinez eta erretzeko paperez apaindua. Kaletik ahots eta abestiak zetozen: “¡Adios maja, hasta nunca!”

Sua ematerakona:

—Jauna, zer uste duzu egingo didatela?

“Zer uste duzu egingo didatela?” Dohakabe honi ez diote esan zer gertatuko zaion. A ze nolako eginbeharra eman didaten, afusilatu egingo dute eta nik esan behar diot. “Zuri deitu dizut atxilotu bati laguntza eman diezaiozun”... Hilzorian daudenei laguntzea da nere eginbeharretariko bat. Askori eskaini izan diot laguntza hori. Protxio karreteroarena izugarri izan zen; gizagaixoak ezin zuen arnasarik ere hartu eta madarikatzen jarraitzen zuen: “Bai, zikin horrena da erru guztia; apropos egin

zuen ni izurratzeagatik; bai, badakit, badakit, eta orain ni hemen... Me-kauen...!" Baina hau... hau ezin liteke... Hemen huts ikaragarri bat da-go. Begi horiek... beste... ez, ez dute gezurrik esaten. Ez, ez, hemen..."

—Jauna, zuk zer uste duzu?

Zigarroari xurripada on bat eman zion bien artean kezko gortina bat zabal zedin, erabat nahasten eta larritzen zuen begirada garbi eta ansiatsu hura ez ikusteko.

—Ba... ez dakit. Baina... benetan ez duzu ezer egin?

—Esan dizut. Nik ardiak zaindu besterik ez nuen egiten. Nik ez dakit gerrari buruz ezer.

“Errugabe honek ez daki ni hemen egoteak zer esan gura duen. Linboan bizi da”.

—Ez didate ezer txarrik egingo, ezta? Esango diezu ni nor naizen, ezta?

—Jakina! Ez zaitetz larritu. Jangoikoak lagunduko zaitu, nik esan-go diet dena.

Ahal bezain ongi animatu zuen, bere begiradari ihes eginez. Handik alde egitea nahi zuen.

“Ezin dut honelako hilketarik onartu. Lehenbailehen argitu behar-reko hutsen bat dago hemen”.

Komandanteak ez zuen begi onez ikusi apaizaren bisita. Begiratu ere egin gabe zer nahi zuen galdetu zion. Paperak ordenatzen zihar-duen oraindik.

—Jauna, atxilotu horrekin hutsegiteren bat izan duzuela uste dut. Gizon hori artzai zintzo bat da eta ez zelataria, zuek uste duzuen bezala.

—Bai, denak dira zintzo eta errugabe zuen ustetan, eta bien bitartean enboskadak jartzen dizkigute maltzurki eta gure gizonak hiltzen dira.

Ironiaz hitz egin zuen eta une batez begirada zorrotza jaurtiki zion. Esku izoztu batek bizkar hezurra goitik behera igurtzi bailio lez sentitu zen. Balkoi irekitik areagotuz zihoan barbaroa zetorkion.

—Ez da uste bat —erantzun zion erdi bildurrez. Gizon hori he-rrian oso ondo ezagutzen dute, nik ere ezagutzen dut; edozeinek hitz egin dezake bere alde.

—Ezagutzen dutelako, hain zuzen, dakit zer egin behar dudan. Se-paratisten alde ematen zuen botoa.

—Ez dut uste inolako deliturik denik ideia politiko bat izatea.

—Etsai bat da!

Eztabaidaren berotasunak bizkortu egin zuen apaiza.

—Ez dut uste etsai bat delako bakarrik era horretan hartu behar denik.

—Gure gurutzadaren etsia da, zelataria.

—Oker zaudela deritzot. Gizon hori zintzoa eta errugabea da. Horrek ez daki ezer gerrari buruz.

—Gorria da eta ezin gara sentimentalismotan ibili une hauetan. Hori zuentzat geratzen da, pulpitoan indartu dezazuen. Zer uste duzu, horiek horrelako kontuekin ibiltzen direla?

“Horiek... nire aita... Bilbo... Zer gertatu ote zaio?”

—Ez dira sentimentalismoak. Zuzentasuna eskatzen dut zuek defendatzen omen duzuen Jangoikoaren izenean. Ezin duzue gizon errugabe baten bizitzaz nahi duzuen egin. Eta errudun balitz tribunal batek epai dezake bakarrik.

—Hemen ni naiz komandantea! Hemen nik agintzen dut! —erantzun zion indar haundiz, paperez betetako karpeta ukabilez jotzen zuela. Gerran gaude eta ez dugu horrelako kontuekin ibiltzeko astirik. Hemen ni naiz justizia, ulertzen?

Jeiki egin zen, besaulkia indarrez atzera jaurti eta poliki-poliki balkoiruntz abiatu zen. Bapatean gelditu, gira egin eta ironikoki eta meatxu aurpegiz zera esan zion; begirada hotzez:

—Eta gainera... ondotxo dakit zure berri.

“Ondotxo dakit zure berri... Nere ideien berri eman diote. Meatxua? Antton eta artzaiari gerta dakiekena gerta dakidake neri ere. Gurutzadaren etsaia naiz, egotzi behar den oztopo bat. Baina... eta nere sotana? Ez dira ausartuko. Afusilatu?...”

Komandanteak aginduak ematen zituen balkoitik. Jeiki egin zen, bildurtuta. Teja jazterakoan eskuak dardar zituen. Agur bildurti bat gurguratu ondoren kanpora atera zen. Udaletxeko eskailera nagusiak jeisten ari zen.

“Zer egin? Zer esan gura izan ote du?... ”Artzai onak bere ardien alde bizitza ematen du"... Zer egin dezaket nik? Sakrifikatua... ¡Viva Cristo Rey! garraixi egiten duen pelotoi batek afusilatua. Enterratzaileak berriz ere protestatuko du bere emaztearen aurrean:

“Hainbeste lan egin eta xentimorik jaso ez... Gaur On Jesus lurperatu dut; bekokian tiro bat zuen... Hau munduaren azkena da. Ez da jaino hau ulertuko duen amaren semerik”. “Ez didate ezer txarrik egingo, ezta? Esango diezu ni nor naizen, ezta?” Nik ezin dut ezer egin... ezertxo ere ez... agian Luisek, euren taldekoa da. Bildur barik hitz egiteko eran dago; atzekaldeak ondo gordeta ditu; ondoriorik gabeko eztabaida gehienik ere”. Ibilaldirako ekipatuta zeuden reketez beteta zegoen plaza, taldeka sailkatuta. Begiluze talde bat soldaduekin hitz egiten ari zen. Arkupetan eskubira jo zuen.

—Agur —gurguratu zuen ate baten ertzean zutik zegoen gizon batek.

—Agur Erramun.

Begirada hitsak besarkatu ziren une batez elkarriketa mutu baten. “Hau ez da gehiegi urbiltzen badaezpadaere... Oraindik aske hartzen du arnasa”.

* * *

—Jangoiko maitea! Nork pentsa zezakeen holakorik! —On Luisek burua astiro mugitzen zuen, begirada galdua.

—Baina, ez al zara konturatzen? Hau hilketa bat da! Astakeria!

—Hemen gertatzen den oro da astakeria. Satanek bere erresuma ezarri duela dirudi. Ez nuen uste “Dios, Patria y Rey” dioten nere anaiek horrela jokatuko zutenik. Non ote da Jangoikoa? Horien bihotzetan ez behintzat. Aurretik bidaltzen dute molestatu ez ditzaten... Haiengan bekaizkeria, ikusezina da nagusi. Denak odol eta mendeku egarri dira...

—Ezin dut ulertu nola demontre hartzen duten hori zelataritzat, doatsu eta gizagaixo baino ez da eta.

—Baina gizona! Ez al duzu ikusten zer gertatzen den?

On Jesus harri eta zur geratu zen; On Luisek, isiltasun baten ondoren, berbetan jarraitu zuen, hitzak ondo markatuz, bere min eta deslilura erakutsiz:

—Koittaua! Zu ilargian bizi zara. Atzo eta heranegun afusilatu ditzuten horiei nik bezala lagundu bazenie... Izugarria! Izugarria! Ez nekien non sartu, lotsaren lotsaz. Otxoa, gogoratzen?

—Ez ba!

—Sozialista amorratua zen, mezetara etortzen ez zen horietakoa, badakizu zergatik, berak zionez. Urbildu nintzaionean begiradaz zulatu ninduen eta ez zuela ezer jakin nahi ez nirekin ez eta nitarrekin, esan zidan. Nekien gutzia erabili nuen haren buru gogorra biguntzeko; haren anima harrizkoan zegoen; nire eskuetan nuen gizon haren etorkizuna... Zer ez zidan esan orduan... ezin aipa daitezke. Benetan zuzen zegoen! Erdi hilik geratu nintzen; ni afusilatu behar nindutela zirudien Jangoikoak barkatuko al zion!

Isildu egin zen. Begiak lurrean josita zituen.

—Baina... —gurguratu zuen On Jesusek —horiek behintzat etsai ideologikoak ziren. Honek, honek ez daki ezer politikaz. Nik ez dut ulertzen zergatik afusilatu behar duten.

—Errez ulertzekoa da, oso erreza, errezegia. Ikusi ezin duen norbait hainbat konturekin joan zaio izotz zati horrengana, komandanteztat dugun basapizti horrengana! Horrela aspaldiko zorren bat garbitzeko asmoz. Edo etsai zuen bere negoziotan; edo inoiz emazte-gaia kendu zion; edo auskalo nongo erromerian egurra eman zion. Hemen ez da ezer ahazten... kontua oztupoak baztertzea da, eta hauxe da aukerarik onena.

—Bai, baina zerbait egin beharra dago; hau ezin gera daiteke horrela. Zuregana etorri banaiz horien aurrean norbait zarelako da, nire esanak baino zureak indar haundiago duelako. Azal ezaiezu nor den...

—Tira ba, egingo dut. Baina... ez nago zihur.

* * *

Udaletxera zihoazela reketek konpainia batekin topo egin zuten. Pozik desfilatzen zuten ikasi berri zituzten guda kantak abestuz. Espaloietan, atzetik haurrak bala eta kardadore eske zihoazkien.

“... y en Bilbao entraremos con mucho honor...”

—Adios, adios, ¡Viva el Rey!

—¡Viva!

Bere onetik aterata, emakume bat garrasika ari zen. Zenbait reketek eskua jaso eta agurtu egin zuten. On Luisek ukondoaz jo zuen:

—Ikusi duzu? Egundaino holakorik!

* * *

—Esaten nizun. Alperrik da horrekin hitzegitea... Hori bere zortzi-koan dabil, zelatari dela eta kitto: gerra legea edo... dena delakoa, berdinda.

—Eta orain zer?

Bien begirada atsekabetuak gurutzatu egin ziren.

—Egin dezakegun bakarra: gertatu. Harrigarriena ez diotela ezer esan. Niri eman didate egin behar hori. Non dago?

Gelara igo zuten, astiro, eginbeharraren larritasunak jota. Pasabidean harat-honat zebilen reketek atea ireki zien. Leiho txikian euskarrituta zegoen artzaia giratu eta zurbildu egin zen apaizak ikustean.

* * *

Dorre erlojuak lau daungada jo zituen geldiro. Azkenengoaren dardara hutsik zegoen plazaren isiltasunean galdu zenean, udaletxeko ate nagusia ireki zen eta gorteiua atera zen. Aurretik sarjento bat. Ondoren bi abadeak, artzaia eskoltatzen. Atzetik bost reketek fusilekin. Oinitsak nagusi isilean. Hilargia bere betearen betean zeru zapai beltzean distiratsu, kuadroa misterioski argitzen, kerizpe beltzak, oso beltzak sortzen. Herriko kale bakanak zeharkatu zituzten. Han hemenka bonbila ahul batek kalearen baztertxoren bat argitzen zuen, ipurtargi gisa.

On Jesus ikaratu egin zen. Hotz? Zeharretara begiratu zuen; artzaia automata bailitzan zihoan bere eskuman, okotza bularrari itsatsia, eskuak sakeletan, zetorkionaren aurrean axolagabe.

“Gogoeta egiten ala gertatzen ari zaion absurdoaren baitan galduta ote?”

“Jauna! Zergatik hil behar naute? Nik ez dut ezer txarrik egin! Errugabe naiz...” Garraixi horiek, malko horiek, gizon heldu baten malko horiek, zauritu egiten naute. Bere begi irekiak, erreguka; gakotzen ziren

eskuak, oihuak, hitz zentzugabeak, erreguak... Jauna, zer da baina hau!"

Sarjentoa eskuak igurtzitzen, berotzeko.

"Honentzat ohizko lana. Gogortuta egon behar du. Eginbehar bat bete. Patuaren tresna. Borrero gaur, heroi bihar, etzi... komandanteak agintzen duena. Orain lotan egongo da, ametsetan agian. Eta isuriko den odol honek, berak hala nahi duelako zerurantz hegaz eginen duen bizi indartsu honek ez ote dio lorik kenduko, ez ote dio galeraziko maitaleari maitasun hitzak esaterik, ez ote dio tripetako minik egingo? Ez ote dio bakerik kenduko, gure barne muineko zera zerutar hori...?"

Gorteiua trenbidea zeharkatu zuen. Errailak, dirdiratsu, lau lerro zuzen sortuz pinadi txiki baten gerizpearen magalean desagertu ziren. Bidearen alde bietara sagardi bat, adarrak nahas eta biluts. Ondoren, hilerriaren hormak. Urrun, neurrigabeko konkorrak gisa, Adarraren haunditasun beltza zerua musuka.

"Adarran niharduen nire ardiak zaintzen... Ez didate ezer txarrik egingo, ezta? Esango diezu ni nor naizen, ez?" Kuittaua! Luisek esango zion. Apur bat egina zegoen. Bai, bai! egina...

"Zer...? Afusilatu!? Ez, ez... ezin liteke. Nik... nik ez dut ezer egin".

"Bai, bai, egia da. Baina... hola agindu didate". "Nork?"... Zahartzaroak makurturiko norbait joan liteke, agian, halako egoeratan... Patuaren beste tresnaren batek, amorraren amorruez edo mendeku egarriz, ebaki lezake horren bizia..."

Ikaratu egin zen. Berokiaren idunekoa jaso zuen. Denak mutu. Oinotsak, ixil eta kexati, gertakizunaren lekuko ziruditen. On Luis, besoak gurutzatuta, otoitzean zegoen. Artzaia joan zihoan, ezertaz konturatu gabe. Txantxiku orfeoi batek serenata bati ekin zion, ondoko errekatxoan. Hilerriko atera heldu ziren. Irekita zegoen.

"Ba... zertarako itxi? Hemen gau eta egun lan egiten da".

Sarjentoak lekua ondo ezagutzen zuela zirudien. Bazter batera abiatu ziren, gurutzerik ez zegoen belarrez estalitako leku batera. Sarjentoak hitza hartu eta aginduak ematen hasi zen. Bost reketeak hormaren aurrean lerratu ziren, tarte egoki batea. Artzaia lehenetan, burumakur, eskuak sakelean, bere patuaren zentzugabean murgilduta. On Luisek bere eskubiko eskua bizkar gainean ezarri zion. Artzaiak zirgiti egin zuen. Begira begira geratu zitzaion, ezpainak dar dar, hi-tzik esan gabe. Sarjentoa zai zegoen, mukizapi bat eskuan zuela. Ilargiaren argixkak ikuskizuna argitzen zuen, aurpegiaren itxura hilobikoia erakutsiz.

Oitura protokolarioari jarraiki, On Luisek, astiro astiro, artzaia hormaraino eraman zuen. Zerrojok heriotza gertatu zuten. Emozioez jota, artzaiak doi-doi gurguratu zezakean hitzik abadearen otoitzen aurrean. Sarjentoak, On Luisi mukizapia eman eta honek mesprezuz lurrera bota zuela ikusirik, bizkarra jaso eta bere gizonengana joan zen ahopean zerbait esateko. Hauek baietz esan zioten buruaz. On Jesus, pelotoitik gertu, otoitzerako ahaleginetan ziharduen, alperrik.

—Gertu!

Ahots sendoz emandako aginduak errealitatera bihurtu zuen. On Luisek besotik heldu zion. Haragian sartzen zizkiola atzazalak sentitu zuen eta lipar batez, elkarri so egin zioten. Sarjentoak eskuineko eskua jaso zuen. Ezkerreko sakelari zerman dominak dir dir egin zuen une batez. Fusilak artzaiaren irudi dardaratsu eta okertura zuzendu ziren. Eskua jeitsi zuen. “Damocles-en ezpata”, pentsatu zuen On Luisek begiak itxiaz.

Bost tiroak batera entzun ziren. Urrun, isilean, Adarran iohartzunak erantzun zuen. Konturatu orduko artzaia zelaian zetzan, ahozpeaz. Sarjentua urbildu zitzaion, pistola eskuan. Berezko mugimentu batez kargatu zuen. Makurtu eta bekokian tiro egin zion. Segundo batez, sultaldiak aurpegi desitxuratua argitu zuen.

“Jauna, har ezazu zure baitan errugabe hau eta barka iezu ez bait dakite zer egin duten”.

Gorpuaren ondoan, bi apaizek otoitzari ekin zioten. Sarjentoa eta bere mutilak begira, isilik. On Jesusek mekanikoki egiten zuen otoitz, artzaiaren bekokiko odolak sortzen zizkion bihotzeko sentsazioak gainditu ezinik. Hildo beltz eta dirdiratsuak liluratu egiten zuen. Ezin zuen aurpegia ezagutu. Bere burua ikusten zuen, ispiluan isladatua lez; gero bere aita; gero...

—Amen. In nomine Patri, et...

—En marcha!

—Jesus, goazen.

Berriro ere oinotsek isiltasuna urratu zuten, oraingoan hilobiko isiltasuna. Abade biak komitibaren atzetik zihoazen. On Jesusek gorpurantz begiratu zuen. Ezin izan zuen ikusi hilobi batek galerazi ziolako. Sarjentuak eskuak igurtzen zituen. Ikaratu egin zen. Berokiaren idunekoa jaso zuen berriz ere. Larrialdia, harridura eta nazka gaindituz, haserreak hartu zuen. Barru barrutik ateratzen zitzaion; eskuak gaiko erazten zizkion, alde bietara urduri begira erazten. Bapatean, salmo

bat errezitatzen hasi zen latinez, goraki, doinu solemnean. Rekeak eta sarjentoak burua itzuli zuten, harrituta, ezer ulertzen ez zutela.

—“Haundizkiak! Egiazkoa ote da zuen auzia? Gizasemeak! Zuzena ote da zuen epaia?”

On Luisek, zer esan nahi zuen konturatu eta, tonu berean, erantzun zion:

—“Ez, bihotzean okerkeria dagizue, zuen eskuek lurrean okerkeria zabaltzen dute”.

—“Gaiztoak amaren sabeletik saiestu dira, gezurra dioten hauek jaiotzetik bidegabetu dira”.

—“Suge-pozoina antzeko da hauen pozoina; belarriak ixten dituen sugedorri gorrarena”.

—“Ez baitu entzun nahi lilluratzailen mintzoa, zoraerazleen hizketa iaioa”.

—“Ene Jainko, hauen hortzak agoan hautsi itzazu. Jauna, lehoi hauen letaginak xea itzazu”.

—“Ur joana bezala urtu bitez, belar zapaldua bezala ihartu bitez”.

—Ihartu bitez lirdika darion barea bezala, eguzkirik ikusi ez duen haur galdua bezala”.

—“Zarbaren beroa pertzera iritxi gabe oraindik, hala eraman bitza ekaitzak bizirik”.

—“Poztuko da zintzoa mendekua ikustean, oinak garbituko ditu gaiztoaren odolean”.

—“Badu, bai, sari zintzoak”, esango du jendeak, bada Jainko bat auzimaisu lurrean”.

—Jangoikoak epaituko ditu epaileak.

—Jangoikoak epaituko ditu epaileak.

—Amen.

Herriaren zilueta beltza euren artean nabarmentzen zen, lotan. Bapatean, gertuan, oilar batek kukurruku egin zuen. Urrin, oso urrin beste batek erantzun zion.